

PEREGRINUS 2014

Birgitta – seminar i Mariager

8. -10. august 2014

Tekster fra Pilgrimstræffet – Birgittaseminaret:

- 1. Birgitta af Vadstena i lyset af middelalderens spiritualitet: en inspiration for vor tid.** Side 2.
Af prof. emeritus Brian Patrick McGuire.
- 2. Himlen under mina fötter.** Side 5.
Af pilgrimspræst i Lund, Anna Alebo.
- 3. Martin Luther og Pilgrimsvandring.** Side 9.
Af fhv. domprovst i Viborg, Arndt Jessen Hansen.
- 4. Livsmål og livsvej. Med Den Danske Klosterrute som vision og erfaring.** Side 17.
Af forfatter, fhv. rektor Jens Kristian Krarup.

BIRGITTA AF VADSTENA I LYSET A MIDDELALDERENS SPIRITUALITET:

EN INSPIRATION FOR VOR TID

Birgitta-Seminar Mariager 9. august 2014 Brian Patrick McGuire (brian@bpmg.dk)

A. HVORDAN KAN VI FORSTÅ BIRGITTA?

a. Vi ved næsten for meget om hende: biografien, åbenbaringerne, Den hellige frelsers Regel, hendes anvisninger angående klosterarkitektur, og de prædikener som de birgittinske fædre holdt i Vadstena—disse prædikener udgør den største skriftlige skat fra nordisk middelalder, næsten ikke dyrket.

b. Som moderne mennesker kan vi se hendes liv ikke som noget givet men som en proces, et forløb, en langsom men sikker opdagelse af hvem hun var og hvad hendes opgave skulle blive i livet.

c. Men først og fremmest: hendes bidrag til middelalderens kirke og åndelige liv er en **lykkelig forening af det kontemplative og det aktive liv**. Hun søgte afsondrethed og det stille bønsliv i Alvastra, men da hun tog til Rom, indså hun behovet for en klosterorden der kombinerede det kontemplative med det pastorale. Hendes udgangspunkt var cisterciensernes tolkning af Benedikts Regels *opus dei*: meditation, korsang og bøn, men hun mente, at dette ikke var nok.

d. Derfor et møde mellem stilhed og prædiken—en kombination af hvad hun kunne have lært fra de to Peder-skikkelser i hendes liv. Peder, prioren i Alvastra (d. 1390) og Peder af Skänninge, en verdslig præst og lærer i teologi (d. 1378). Birgittas Regel sammenfletter søstrenes kontemplative liv med præsternes omsorg for dem og for de pilgrimme der kommer til hendes kirker. Søstrenes liv får en ny mening i forhold til pilgrimmernes behov for præsternes åndelige vejledning, skriftemål og nadvergudstjeneste.

e. Birgittas arv i Vadstena blev både bøn og prædiken: pilgrimmene skulle kunne modtage Guds ord gennem præsterne. Den benediktinske-cisterciensiske kontemplative tradition blev kombineret med den bredere kirkes pastorale tradition.

B. MIDDELALDERENS SPIRITUALITET: EN SØGEN EFTER DEN LEVENDE GUD

a. Middelalderens mennesker kunne mærke Guds tilstedeværelse i deres liv fordi de i dagligdagen oplevede egen magtesløshed over for sygdom, pest, krig.

b. Denne negative erkendelse var dog afbalanceret af glæde og modtagelighed over for naturens skønhed, som vi ser det bl. a. hos Frans af Assisi.

c. Samtidig en modtagelighed over for visse mennesker der blev set som kanaler for Guds nåde. Disse hellige personer fik en folkelig tiltrækningskraft som er svær for os i dag at forklare—som med Bernard af Clairvaux, på prædikenrejser. Men også Hildegard af Bingen, der fik lov til at prædike offentligt. Birgitta i sin levetid mindre eksponeret men efter hendes død bliver hun anset som kilde til Guds kraft og styrke—utallige fortællinger om helbredelser og andre mirakler fra hendes side, uden at de implicerede behøvede tage til Vadstena.

d. Dette er måske den største forskel mellem vor tid og senmiddelalderens: denne tillid til, at Gud manifesterer sig igennem bestemte mennesker, der udfører hans vilje og samtidig letter deres samtidiges liv gennem handlinger der ikke kan forklares ud fra rationelle principper.

e. Denne bevidsthed kan udtrykkes forskelligt: skræk og rædsel over for en dømmende Gud, eller håb og forventning om, at Guds nåde er grænseløs, som formidlet gennem kirkens hellige mænd og kvinder, specielt hans moder Maria. Vi finder både frygt og håb i Birgittas Åbenbaringer—hun fordømmer menneskers handlinger men viser også, at der er håb om tilgivelse og forståelse fra Guds side.

f. Middelalderens spiritualitet var optaget af mødet mellem Gud og mennesket—det kan udtrykkes i privat bøn, fælles liturgi, afgivelsen af løfter og udadvendte handlinger, som pilgrimsfærd; bygning af kirker, hvor der er plads til individuel bøn men også til fællesskab. Birgittas anvisninger angående kirkebyggeri demonstrerer hvor vigtigt det ydre og materielle var for hende. Hun mente, at Kristus selv gav hende disse anvisninger og resultatet skulle muliggøre et samlingssted hvor vidt forskellige mennesker kunne lovprise Herren.

C. BIRGITTAS UDVIKLING: FRA ULFS HUSTRU TIL JESU BRUD OG ORDENSGRUNDLÆGGER

a. Hendes baggrund var højaristokratisk og hendes ægteskab med Ulf Gudmarrson var i overensstemmelse med familiens ønske. Fire piger og fire drenge. Hoflivet under Kong Magnus Eriksson (1319-63) og hans dronning Bianca af Namur. Allerede meget tidligt, åbenbaringer—som 7årig, synet af en kvinde i en lysende kjole ovenpå et alter der sagde, "Kom Birgitta" og overrakte hende en krone.

b. Da børnene blev større begyndte hun at tage på valfart—for eks til Nidaros, og i 1342 til Compostella. Ulf syg på hjemvejen og Birgitta lovede Gud, at hvis hendes mand overlevede, ville de ændre deres livsførelse og bosætte sig i nærheden af klostret Alvastra. Det gjorde de, men i 1344 døde Ulf og blev begravet i klosterkirken. Ved denne lejlighed fjernede Birgitta vielsesringen fra sin finger: nu var hun gift med Kristus.

c. I Alvastra indtil 1346: hun overbeviste skeptiske munke, at hun var seriøs i sin opgave. Prior Peder Olavsson støttede hende, og en kritisk bror, Gerekin, fik et syn hvor han fik at vide, at Birgitta udførte Guds vilje. Birgittas levnedskildring kaster værdifuldt lys på det åndelige liv i et cistercienserkloster.

d. Kirkens mænd ofte skeptisk over for spirituelle kvinder og deres ord og syn—men mange mænds indre liv blev beriget igennem mødet med kvinder af denne type, som i Birgittas tilfælde. Traditionen for åndelige venskaber mellem mænd blev udvidet til åndelige forhold mellem kønnene.

e. 1349 rejste Birgitta til Rom, for at få anerkendt Den hellige Frelzers Regel, som hun mente, hun havde fået overdraget direkte fra Jesus. Kongefamilien forærede hende den tidligere kongepalads i Vadstena. Hun blev i Rom og vendte aldrig tilbage i levende liv til Sverige. Hendes arbejde bestod i at overbevise kirkens ledere om behovet for en ny orden for at kombinere kontemplation med pastoralt arbejde.

f. På vej til Rom rejste Birgitta igennem et Europa der var blevet udsat for Den sorte død. Denne omtaler hun aldrig direkte i sine Åbenbaringer, men de indeholder en bevidsthed om livets korthed og sårbarhed.

g. Birgitta arbejdede for at få Avignonpaven tilbage til Rom. Hun støttes af gejstlige mænd fra Sverige men også af Alfonso af Jaen, en spansk gejstlig der sørgede for, at hendes åbenbaringer blev samlet sammen. Han afsluttede hendes første helgenliv, fra et udkast lavet af Peder af Alvastra og af Skänninge.

h. Kirkens skisma mellem to paver efter 1378 betød, at helgenkåringen af hende af romerpaven i 1391 ikke anerkendtes af hele kirken. Koncilet i Konstans i 1315 måtte bekræfte hendes status som helgen.

Mange kontroverser: nogle teologer skeptiske med hensyn til ægtheden af visionerne. Der etableredes dog hvad vi kalder birgittinerordenen og Vadstena blev centrum for pilgrimsfærd og prædiken.

D. BIRGITTA SOM INSPIRATION FOR VOR TID

a. 1999 paven erklærede, at Birgitta, sammen med Katerina af Siena, er skytshelgen for Europa. Næsten en lige fordeling—Katerina for Syden, Birgitta for Norden!

b. Birgitta forbliver en gåde: hvordan kunne et enkelt menneske have ført så mange samtaler med Jesus og Maria og have husket deres ord så nøje? På denne måde er det svært at nå tilbage til middelalderens tro på, at Gud kan tale direkte til det enkelte menneske. I vor tid er folk som hører stemmer tilbøjelige til at blive stemplet som skizofrene—og nogle er det!

c. Men Birgittas ord kan ikke bortforklares som resultat af mental sygdom. Hun fik en indsigt i menneskers liv og fandt vejen i sit eget liv, som da hun i Rom var i tvivl om hvad hun skulle gøre: forbedre sit latin eller gå ud og tjene penge. Vor Herre fortalte hende, at det var bedst at læse latin!

Birgitta måtte finde en vej efter sin mands død: en proces hvor hun fandt frem til sin livsbane.

d. Hun gik rundt med en kommentar på Benedikts Regel hos sig—hendes egen Regel en viderebygning af Benedikts. Bøn og arbejde fundamentet for det daglige liv men det skulle ikke udelukke lægfolk der kom til klostret for også at deltage i det åndelige fællesskab.

e. Vi kan betragte de birgittinske stiftelser som "åbne klostre", hvor søstrenes fællesskab var lukket men hvor pilgrimme kunne høre deres korsange og selv deltage i de kirkelige ritualer. I Vadstena blev Birgittas lig opbevaret og dyrket, men det var ikke så meget Birgittas jordiske rester der var vigtigst: det var hendes ord som afspejlinger af Evangeliets ord.

f. Birgitta altid i bevægelse—åndelig og fysisk set—og hun viser behovet for en kristen kirke som også er i bevægelse, i en søgen efter et fælles grundlag der binder katolske og protestantiske traditioner sammen. Vi skal huske, at Birgitta tilhørte moderkirken, ophavet til 1500-tallets splittede kirker. Hun "ejes" både af protestanter og katolikker i dag, som alle kan få glæde og støtte i hendes liv og skrifter. I en tid hvor det er vigtigt at finde frem til vores identitet som medlemmer af *communio sanctorum*, de helliges fællesskab, giver Birgittas vidnesbyrd opmuntring og inspiration.

Himlen under mina fötter .

Anna Alebo, pilgrimspräst i Lunds stift, augusti 2014

Det var sommar. Precis vid denna tid. I början av, begynnelsen av augusti. Olof och hans mor drottning Margarethe var på resa i södra Skåne. De hade nått staden Ystad och den 3 augusti skulle de fortsätta västerut mot Falsterbo. Olof ville rida i förväg, sägs det. Som alla 17-åringar. När Margarethe kom fram till Falsterbo fick hon veta att det värsta hade hänt. Olof hade råkat ut för en olycka och omkommit.

Så fick Margarethe begrava sin son. Hans kropp skulle föras längre ner i Danmark till Sorö klosterkyrka. Faste inte riktigt hela kroppen. Hans hjärta skulle vila någon annan stans. I hjärtat av Danmark. I hjärtat av Kyrkan. I staden Lund i Östdanmark.

Så kom det sig att drottning Margarethe i augusti 1387 vandrade in i Lunds domkyrka, helgad åt Sankt Laurentius och Jesu mor Maria, med sin sons hjärta. Här fanns mer än 60 olika altaren, alla helgade åt olika helgon. 33 av dessa altaren var dessutom helgade åt Maria. Som om inte det vore nog fanns dessutom en stor Mariabild som stod mitt på golvet. Den hette faktiskt så: Maria-mitt- på-golvet. Där stannade Margarethe och lät begrava sin sons hjärta. Hon liksom överlämnade hjärtat i en annan moders famn. Och vi anar att hon även lämnade även en del av sitt eget brutna hjärta där hos Maria som ju visste hur det var att förlora en son.

Men varför var Lund i Skåne landets hjärta? Danmark hade tidigare legat under ärkebiskopen i Hamburg Bremen tillsammans med resten av Norden. Men så en dag bestämde påven att ännu en ärkebiskop behövdes längre norrut. Och påven valde Danmark och staden Lund. Så blev Lund centrum för Danmark, Sverige, Norge, Shetlandsöarna, Orkneyöarna, Island, Grönland, ja allt norr om Tyskland till jordens yttersta gräns i norr. Året var 1103. Metropolis Daniae kallades Lund ibland på medeltiden. Danmarks metropolis. Danmarks moderplats.

I den lilla men betydelsefulla staden byggdes 27 kyrkor, en kyrka i varje kvarter. Varför så många? Ja, inte för att Lunds lilla befolkning skulle få plats. De rymdes lätt i katedralen. Nej, det var helgonen som skulle få plats. Hela den kristna världens helgon skulle bo i Lund genom kyrkorna med dess relikier. Varje kyrka var ett fönster mot himmelen.

År 1536 revs 24 av de 27 kyrkorna. P ett och samma år under den danska reformationen. Man kan undra hur det var att vara lundabo det året när kyrkor som funnits där i 400 år jämnades med marken och lämnade hål i husraderna som utdragna tänder i en tandrad.

De gamla kyrkorna är nu glömda av lundaborna, men de bor i markens minne som arkeologiska lämningar och i namnen på stadens gator, torg och kvarter. Botulfsplatsen, Clemensstorget, Mårtenstorget, Vårfrugatan, Klostergatan och så vidare.

Var vi än vandrar i Lund vandrar vi över platser där det en gång stod ett altare. Var vi än är på väg och hur vi än mår finns platserna under våra fötter. Här bröts brödet, här brann altarljusen, här steg rökelsen i 400 år. Och här räckte människorna fram sina tomma händer och långtande hjärtan.

Så vandrar alla lundabor från ett altare till ett annat bara genom att gå genom staden. De flesta vet inte om det. Men för den som upptäcker de dolda heliga platserna kan en vandring i vardagen genom Lund till affären eller till arbetet förvandlas till en pilgrimsvandring. Och detta berättar altarna för den som lyssnar noga: "På samma sätt som vi finns under dina fötter var du än går och hur du än mår så finns Gud med dig i varje steg du tar i ditt liv. Var du än går och hur du än mår."

Under vandringen genom Lund blir de dolda altarplatserna vårt redskap att vara närvarande i varje steg och därmed öppna oss för Gud som bara kan möta oss i nuet.

Ibland säger vi att vi vandrar med himlen under våra fötter. En av platserna vi går till är Allhelgonaklostret. Inte en enda sten finns kvar ovan jord av det en gång enorma klostret från 1070-talet och som var moderkloster för alla benediktinkloster i Norden. Intill klosterplatsen ligger Kvinnokliniken där barnen föds. Och intill den ligger Onkologen där många får hjälp men också lämnar detta livet. Det är sannerligen en plats där jord och himmel möts. Där stannar vi gärna och lyssnar till berättelsen om himmelriket.

En gammal man skulle begravas. Han hade supit, druckit, bort alla pengar, vänner, släktingar och arbetskamrater. Nu var han alldeles ensam förutom en kvinna som var utsedd av kommunen att vara hans juridiska ombud. Hon var en så kallad god man. Inför begravningen berättade hon för mig att mannen upplevt att hela hans liv varit ett enda stort misslyckande. Därför talade han inte gärna om sitt liv. Men det fanns två tillfällen han ändå återkom till och det var den bästa dagen i hans liv och den allra värsta. Båda utspelades vid platsen för klostret. Han hade fått lov att vara med på en arkeologisk utgrävning. En dag kom de ner till ett lager i jorden som liksom skimrade. Det var det vackraste han någonsin sett. Det speglade himlens alla olika nyanser. Ja, det var som om himlen hade landat. Vad var det mannen såg? Det vet vi inte. Ett golv kanske? Hur som helst lät Gud honom ana något stort. Den värsta dagen utspelade sig på precis samma plats och det var när han och de andra tvingades fylla igen det där hålet. Täckta himlen med jord..

Mannens liv var sannerligen inte misslyckat. Han har gett oss en fördjupad bild av himmelriket. Vi talar ibland om att himlen, Guds rike, finns bortom tid och rum, bortom alla stjärnor och planeter. Ibland talar vi om att himlen finns inom oss och därmed i alla människor vi möter. Men kan det vara även så att himlen finns under oss. Att himlen bär oss. Hur blir en vandring genom vardagen då - om vi kan uppleva att himlen bär oss?

Vandringen genom Lund är en vandring från altare till altare. Och altarplatserna är redskap att påminna oss om Guds närvaro.

Och det är just det en pilgrimsvandring är. Vi vandrar från ett altare till ett annat. Målet är ofta en kyrka men det yttre målet är samtidigt bara ett redskap för det egentliga målet som är altaret inne i varje människa. Så kan man säga att en pilgrimsvandring är vandring in mot pilgrimens eget hjärta. Där den Oändlige möter.

En stekhet dag för några år sedan vandrar 23 pilgrimer i tystnad, stillhet, från Lund i väster mot Sankt Olofs kyrka och källa i östra Skåne. Det är den allra första dagen på en femdagars vandring och nu skymtar vi den lilla vita medeltidskyrkan som är dagens mål. Så börjar kyrkklockorna ringa. Eftersom det är en helt tyst vandring kan pilgrimerna inte fråga varandra vad det är som händer. Flera har aldrig tidigare pilgrimsvandrat och har ingen relation med kyrkan. Det är tisdag eftermiddag klockan tre. Varför ringer klockorna i en kyrka klockan tre en tisdagseftermiddag? Senare på kvällen när vi samlas för ett delande berättar några av pilgrimerna hur oroliga de blivit. Det kan ju bara finnas en anledning till att kyrkklockor ringer vid en sådan tid. Någon är död! Oj, nu kommer vi mitt i en begravning. Så pinsamt. Så dumt. Men ledaren verkar inte förstå. De bara försätter vandrar. Och klockorna ringer och ringer.

De ser att inte bara den ena dörren i dubbeldörren är öppen utan båda. Det är, som man säger i Skåne, onödigt mycket öppet. Jaha, det måste vara för att få ut den breda kistan, tänker pilgrimerna. Men de ser ingen begravningsbil, inga ledsna människor. Bara en glad människa som står utanför och när de kommer närmare ser de att inte bara ett enda av de levande ljusen i kyrkan som är tänt utan alla ljusen. Och klockorna ringer och ringer och pilgrimen tänker: Oj, det måste vara något stort på gång här. Men så dumt att vi kommer mitt i detta och stör.

Så når de till sist porten och vandrar in över tröskeln. Då börjar ledarna sjunga: I min Gud har jag funnit styrka. Och vi vandrar hela vägen fram till altaret och ställer oss i en halvcirkel för att tacka och be. Då faller polletten ner. Idag ringer det inte i klockorna för att någon är död. Idag ringer det för att jag lever. För att jag kommer vandrande, Tänk att det finns anledning att ringa i klockorna att tända varenda levande ljus och öppna porten på

vid gavel för att jag kommer. Och de känner mig inte ens. Jag som är som en främling för dem. Det är då tårarna kommer. Ja, jag som ju vet att allt detta ska ske blir också röd.

Det öppna kyrkorummet berättar för pilgrimen vem Gud är. För många har orden om att Gud är kärlek inte landat. Porten in till det egna hjärtat har varit stängd. Men genom den fysiska ansträngningen, tystnaden och bönen har dörren liksom satts upp på glänt. Och nu slås den upp på full gavel. Det man inte kunnat ta till sig genom ord förstår pilgrimen nu på ett annat sätt. Genom kropp och själ. Jag är välkommen. Jag är önskad. Jag är älskad. Och tårarna rinner när pilgrimen äntligen vandrar in i den öppna famnen.

Eller som Annandag påsk då pilgrimer kommer vandrande från fyra olika håll till pilgrimskyrkan på slätten för att fira Emmausmessa. När de närmar sig kyrkan börjar klockorna att ringa och en kvinna som verkar höra till platsen kommer emot dem. Så kramar hon om den första pilgrimen och med tårar rinnande längs kinderna säger hon: Välkommen hem. Så går hon till pilgrim nummer två, kramar om honom och säger välkommen hem och så fortsätter hon med alla 25 pilgrimerna. Och kvinnans tårar blandas med pilgrimernas. Varför gråter de? De känner inte varandra. De har aldrig tidigare mötts. Inte en enda av pilgrimerna bor i den by de nu kommit fram till. De är inte på väg hem. Snarare bort. Men tårarna avslöjar att de på djupet förstår kvinnans hälsning. En pilgrim bryter upp från sitt hem för att hitta hem. Hem på djupet. Hem till sig själv. Hem till Gud.

Ja, det är nog det som är pilgrimens mål. Att hitta hem. Det yttre målet är symbolen för hemmet vi söker. Målet är viktigt! Men den stora upptäckten gör pilgrimen när hon förstår att det hem hon sökt har hon hela tiden burit med sig.

Tack Gud för att din längtan efter oss är så mycket djupare än vår djupaste längtan efter dig.

Jag tror att pilgrimen bryter upp för att hon anar att Gud längtar efter henne. Att Gud faktiskt ropar.

En gång när vi gjorde den långa femdagarsvandringen mellan Lund och Sankt Olof visade det sig redan på första dagens kväll att flera av pilgrimerna var oroliga. Är du kristen, frågade de varandra. Tillhör du kyrkan? Måste man tillhöra kyrkan? Nästa dag kändes oron fortfarande men så gav vi oss iväg. Vi vandrar ju alltid hela dagen i tystnad, stillhet, från det att vi ger oss av tills vi når dagens mål. På kvällarna lagar vi mat och samtalar men dagarna vandrar vi i vilsam meditativ tystnad.

Andra kvällen skulle en av pilgrimsledarna, Margareta, ha ett föredrag om den helige Franciskus. Margareta är en duktig berättare och alla tyckte det var fantastiskt. Franciskus är ju så "snäll" och älskar allt och alla och vandrar runt och sjunger lovsång till solen, månen och stjärnorna. Franciskus är lätt att tycka om. Men så sa Margareta det förbjudna ordet. Hon nämnde ordet lydnad. Franciskus var mycket kritisk till sin kyrka på 1200-talet som blivit alltför lat, rik och bekväm men han lämnade inte Kyrkan eftersom lydnaden var viktig för honom. sa hon. Då var det som om rummet exploderade. Tänk er en dunk bensin och en tändsticka. Plötsligt började de oroliga tala och all frustration över hur kyrkan är och vad hon gjort fyllde rummet. De bar på så mycket ilska.

Vi ledare lyssnade liksom de andra pilgrimerna. Vi sa inte emot. Men på kvällen samlades ledarna för en debriefing och då frågade vi varandra: Varför är de här? Om de tycker så illa om Kyrkan - varför är de här? Och vi var övertygade om att nästa dag skulle vi se dem stå vid busshållplatsen för att ta bussen hem. Men icke. Vid samlingen stod alla där redo med sina ryggsäckar. Som om ingenting hänt. Och vi gav oss av på ännu en dag i befriande tystnad. Nästa kväll blev helt annorlunda. Lättsam. Och så kom dag fyra. Och det var då det hände.

En av de allra argaste i gruppen var Göran. Han hade nyss fyllt 60 och även om han hade vandrat in i alla kyrkor längs vägen hade han dröjt lite vid varje port. Denna dag fanns tack och lov inga kyrkor att vandra in i. Vi kom till en äng där vi hittade en sten som blev vårt altare. Där placerade vi brödet och vinet som vi bar med i ryggsäckarna. Vi satt i en ring och vi vandrare var liksom kyrkans väggar och det var mycket högt i tak. Så läste vi

dagens bibelord som var ur Uppenbarelseboken. Den om ängeln som står vid altaret i templet och låter de heligas böner stiga som rökelse.

Just när orden lästes lyfte plötsligt två små vita fjärilar från stenen. De flög inte iväg utan började dansa över gåvorna. Som rökelse. Som änglar. Göran satt bredvid mig och jag hörde hur han började syfta, Liksom två kvinnor i 40-års åldern som också de varit arga. Efter mässan kunde Göran inte längre vara tyst. Han kramade mig och viskade så tyst han bara kunde: Anna, detta var det vackraste jag någonsin varit med om. I den stunden visste jag att Göran nått pilgrimsålet. Vi hade ännu en dag att vandra innan vi nådde slutmålet men egentligen var Göran redan där, Han hade kommit hem. Till altarplatsen där himmel möter jord.

Så kom det sig att Göran nådde målet en dag innan det egentliga målet. En vän som vandrade till Santiago de Compostela i Spanien tidigare i sommar berättade för mig att visst hade det varit fint i katedralen där han fått ta emot nattvard och rökelsekaret hade dansat över hans huvud. Men det var inte förrän dagen efter då han tagit bussen till Finisterre ute vid havet som han hade kommit hem, Där ute i dimman och tystnaden under natten nådde han altarplatsen där jord möter himmel.

Så finurlig är Gud. Gud ropar oss ut på vägarna mot ett yttre heligt mål som är detsamma för oss alla. Men det inre mötet mellan människa och Gud kan förstås ske var som helst. Gud möter varje människa där hon kan bli mött. Så kan man då nå det målet dagen före det yttre pilgrimsålet eller dagen efter. Eller var som helst. Ja egentligen behöver inte en pilgrim ge sig ut på vandring för att möta Gud. Man kan sitta i en fåtölj och samtidigt vara på en hisnande pilgrimsfärd. Men det är svårare. Men för de flesta är vandringen en hjälp. Ett välsignat redskap.

Men hur kan nu jag som präst i Svenska Kyrkan, luthersk liksom den Danske Folkekirken, hålla på med pilgrimsvandring. Luther var mycket tydlig. Han tyckte att pilgrimsvandring var en styggelse. På Luthers tid såg man pilgrimsvandringen som ett sätt för människan att göra en gärning, en handling, för att få Guds kärlek. Vi människor ska inte tro att vi kan göra någonting för att Gud ska älska oss. Det enda vi ska göra är att erkänna vår litenhet och att emot Guds kärlek. Luther ville också att människan skulle gå direkt till Gud och inte ta omvägen över helgonen.

Nu sitter Martin Luther där bortom tid och rum och ser hur vi vandrar runt här mellan kyrkorna som pilgrimer. Och Luther ler. För han ser att portar öppnas och att människor möter Gud under vandringarna. Utan omvägar. Att hjärtan öppnas. Så vänder han sig till Birgitta som sitter intill och säger: "Birgitta, du hade rätt. Detta är Guds verk!"

Martin Luther og Pilgrimsvandringer.

10.aug. 2014 i Mariager Kloster.

Af fhv. domprovst i Viborg, Arndt Jessen Hansen.

På en måde er det nemt at svare på, hvad reformatoren Martin Luther mener om pilgrimsvandringer, om valfarter. Han er imod. Da han begynder at komme til klarhed og skrive sig til klarhed i opgøret med pavekirken, kommer det igen og igen i hans skrifter fra ca. 1520. I skriftet *Til den tyske Adel af den tyske nation om reformation af kristenheden* siger han det tydeligt: Man skal afskaffe valfarterne til Rom. Det samme skriver han i *Om et kristenmenneskes frihed*, som er fra samme tid, og i *De gode Gerninger*, også fra 1520.

Det er en del af hans reformatoriske opgør og oprør at afvise den slags særlige udtryk af kristentroen.

Luther var selv i Rom i 1510-11. Ja tænk, to munke gik turen fra Wittenberg til Rom i nov. 1510.

I jan. 1511 ankom de til Rom. Det har jo været en drøm for alle munke rundt om i Europa at komme til Rom, til pavens residens, besøge de syv valfartskirker, bede for sin egen og andres sjælefrelse og opnå mange års aflad. Man kunne foretage et generalskrifte; dvs. opregne alle de synder man kunne huske over for en skriftefader, og ved alvorlig anger kunne man få tilgivelse.

Men det blev en skuffelse for Luther. "Jeg kom dér til de mest ulærde mennesker", sagde han senere. De præster, han mødte, vidste ikke, hvordan man skulle hjælpe et menneske, som var i dyb anfægtelse.

Den godt og vel 20 km. lange tur rundt til Roms syv valfartskirker skulle gennemføres på en dag.

Man startede før solopgang og skulle ikke spise morgenmad. Den første kirke er den, der er bygget, hvor Paulus ligger begravet – Santa Paolo Fuori le Mura. Der var kostbare relikvier, en arm af Marias moder Anna, som Luther jo havde påkaldt, da han løb ind i uvejret ved Stotternheim. Ved siden af alteret var der – kan jeg fortælle, nu vi er i Mariager – et krucifiks, som engang havde bøjet sig ned og talt med den hellige Birgitta. Hun var i Rom de sidste 24 år af sit liv.

Luther kravlede op ad Scala Sancta, den hellige trappe. Det var jo, sagde man, den trappe til Pilatus' hus, som Jesus havde gået på, da han modtog sin dødsdom. I 300-tallet skulle den være blevet flyttet til Rom fra Jerusalem. Hvis man på knæ kravlede op ad den, bad Fadervor for en afdød og kyssede trinnet foran, kunne man forkorte sjælens ophold i skærsilden. Det gjorde Luther, for han ønskede at udfri sin nyligt afdøde bedstefar fra pinestedet. Den sidste kirke var Peterskirken, der lå hen som en stor byggeplads, men Luther kunne dog nyde nadveren ved et af altrene i den oprindelige kirke.

Luther vender ofte tilbage til dette besøg i Rom, men det er mange år senere, så det er forudsigeligt, at han er kritisk, nedladende. Han var rystet over, at præsterne bare jappede gennem messen. Han udtrykker sig stærkt om

præsternes dumhed, havesyge, deres usædelige levned og alt det gøgl og pjat, som man bilder pilgrimmene ind. "Jeg for som en tosset hellig rundt til Roms kirker og katakomber", sammenfatter han.

Det er tydeligt, at det er sagt mange år senere, hvor han er afklaret, men alligevel kan man ikke lade være med at spekulere på, om ikke dette besøg lægger kimen til den første tvivl. Han er 27 år på dette tidspunkt.

Han er præsteviet i klosteret i Erfurt, augustinereremitternes kloster. Han har gennemlevet og gennemlidt en forfærdelig periode i klostret, med anfægtelser, der var ved at tage livet af ham, siger han selv.

Heldigvis viser hans skriftefader, Staupitz, ham hen til Biblen, og det er jo netop det, som frier ham ud af hans kvaler. Hvis man vil forsøge at sammenfatte Luthers erfaringer med klosterkampen, så kan det nok ikke siges bedre, end han selv gør det i 1523 i sin salme: Nu fryde sig hver kristen mand og springe højt af glæde:

I Djævlens fængsel var jeg sat,
jeg var fordømt til døde,
min synd mig knuged dag og nat
med megen angst og møde;
jeg altid dybere sank ned,
der var ej vej til salighed,
i synden var jeg fangen.

Min dyd og gerning hjalp mig ej
den død at overvinde;
den stærke Djævel sagde nej,
han lod sig ikke binde;
jeg givet var i Fjendens vold,
han trued mig med syndens sold
og dom til evig pine.

Som professor er det Luthers opgave at undervise i Biblen, i de bibelske skrifter. Og han tager fat på de gammeltestamentlige salmer, Romerbrevet og Galaterbrevet. Den megen læsning i Biblen åbner for en ny forståelse. Han siger selv om den reformatoriske opdagelse: "Jeg følte mig næsten som født på ny, som om portene til Paradis havde åbnet sig for mig, så jeg kunne vandre derind. Lige så voldsomt som jeg tidligere havde hadet det udtryk: Guds retfærdighed, med lige så stor kærlighed omfattede jeg det nu. Det lød nu som den sødeste musik i mine ører. For mig blev dette sted hos Paulus på denne måde porten til Paradis". Det skriftord, der henvises til er Rom 3,23: *Ufortjent gøres de retfærdige af hans nåde ved forløsningen i Kristus Jesus.*

Og fra nu af bliver slagordet for Martin Luther: Skriften alene. Sola scriptura.

I 1517 – for snart 500 år siden – udsender Luther nogle teser eller rettere - slår dem op på kirkedøren til Slotskirken i Wittenberg, 95 teser, som er skrevet på latin. Han ønsker at lægge op til diskussion med andre lærde om aflad. Luther var overbevist om, at paven holdt med ham i denne sag. Hvis paven vidste, hvad der foregik med denne afladskræmmer Johann Tetzel, ville han også skride ind.

Men paven var faktisk fuldt orienteret om det. Når man gik til skrifte, så fik man sine synders forladelse, men for at kirken kunne vise, at det var en alvorlig sag, så kunne man blive idømt en bod, f.eks. købe nogle vokslys, eller fremsige fadervor eller Ave Marie et vist antal gange. Men man kunne ikke gøre fyldest. Man slæbte noget med sig efter døden. Derfor skulle sjælen renses i skærsilden (skær betyder ren) (cf. 1.kor 3,14). Kirken hævder så, at den har mulighed for at hjælpe mennesker hurtigere gennem skærsilden ved f.eks. at deltage i andagter på helligsteder, ved at betragte relikvier, knogler, tøjrester og andre ting, der har tilhørt en helgen. Paven havde givet særlige kirker og helligsteder en speciel tilladelse til at give mange års aflad. F.eks. fik Luther 200 års aflad for at kravle på knæ op ad Scala Santa i Rom, og det kunne komme hans nyligt afdøde bedstefar til gavn.

Luther siger som det første, at den slags aflad står der ingenting om i Biblen.

Inden der var gået 14 dage, blev teserne oversat til tysk og udsendt i kolossalt mange eksemplarer.

Han blev nødt til at forklare sig, i begyndelsen forsigtigt, for han stod jo da inde for læren om Skærsilden og om bod og hele pakken. Det var misbrugene, han vendte sig imod. Det var noget, der fængede, for folk generelt var tyngede af de mange bodsstraffe, der blev pålagt. Luther måtte altså uddybe sine teser, forklare lidt nærmere. Det ene tager det andet. Til sidst opfordrer han folk til at undlade at købe aflad. Han udsender en prædiken om De gode Gerninger. For ligesom med Paulus spørger folk jo: Når nu det hele er af nåde, hvad skal vi så med gerninger?

Man skal ikke bare finde på en masse gode gerninger at gøre, for når man har en fast tro på Kristus, så er man et glad menneske, og så gør man spontant gode gerninger. Hvis ikke man har denne tro, finder man netop på alle mulige ting - at tage på pilgrimsrejser til Nordspanien, Rom eller Jerusalem. Fordi man selv vil gøre noget og fæste lid til det, man selv har gjort.

I 1520 udsender Luther en række centrale skrifter, hvor han begynder at udfolde de nye reformatoriske tanker. *Til den kristelige adel i den tyske Nation. Kirkens babyloniske fangenskab. Og Om et kristenmenneskes frihed.*

Han begynder at gennemtænke, hvad denne kerne i kristentroen - *at Gud retfærdiggør os af nåde i troen på Jesus Kristus* - betyder for synet på paven, på kirken, på gudstjenesten, på sakramenterne, på klostervæsenet og valfarter. Hele vejen rundt tænker han igennem, hvad denne reformatoriske opdagelse betyder, og som vi ved, fører det til et brud med pavekirken.

Konkrete Udsagn om Valfart.

Det helt afgørende for Luther er, at mennesket retfærdiggøres af nåde i troen på Jesus Kristus. I Confessio Augustana står der i artikel VII, at *til kirkens sande enhed er det tilstrækkeligt at være enig om evangeliets forkyndelse og sakramenternes forvaltning. Det er ikke nødvendigt, at der overalt er ensartede menneskelige traditioner og riter eller ceremonier, der er indstiftet af mennesker, sådan som Paulus siger: "én tro, én dåb, en Gud, alles Fader os" (Ef. 4,6)* I slutningen af C.A. tales der jo om, at man alene gør op med misbrugene. Der er ikke noget, som strider imod den hellige skrift og imod den katolske kirke.

Disse misbrug består i aflad, valfarter, de kirkelige bestemmelser om klostre, om cølibat etc.

Lad mig nu tage fat på et af de steder, hvor Luther gør op med valfarter, med pilgrimsvandringers så vi kan se nærmere på, hvad han siger.

I sit skrift: Til Den tyske Adel af den tyske Nation om reformation af Kristenheden, udsendt Sct. Johs. Døbers aften 1520. Heri opregner Luther i 30 punkter forskellige forhold, som skal reformeres. Imod paven og hans magt og magtmisbrug, imod præsters cølibat, imod klostervæsenet; og også kritik af politiske verdslige forhold, eksempelvis det at tage renter, en advarsel mod rigdom, fråds og overdådigheder.

Men altså konkret i punkt 12 skriver Luther:

Man skal afskaffe valfarterne til Rom eller ikke tillade, at nogen valfarter af nysgerrighed eller foranlediget af sine egne fromme tanker, men det må først godkendes af hans sognepræst, by eller foresatte, at han har en tilstrækkelig og ordentlig grund dertil. Det siger jeg ikke, fordi det at valfarte er noget ondt, men fordi det i vor tid er blevet noget dårligt, thi i Rom ser man ikke noget godt eksempel, men lutter forargelse. Og ligesom folk selv har lavet ordsproget: jo nærmere Rom, jo værre kristne, bringer de foragt for Gud og Guds bud med sig. Man siger, at den, der første gang drager til Rom, søger en skurk; anden gang finder han ham, og tredje gang bringer han ham med hjem derfra. Men nu er, de blevet så dygtige, at de foretager de tre rejser på en gang, og de har sandelig bragt os sådanne nogle eksemplarer fra Rom, at det ville være bedre, om de aldrig havde set eller kendt Rom.

Og selv om dette forhold nu ikke eksisterede, så er der endnu en vigtigere grund, nemlig den, at de enfoldige mennesker derigennem føres til en falsk forestilling og en forkert opfattelse af Guds bud. Thi de mener, at en sådan valfart er en vidunderlig god gerning, hvilket dog ikke er sandt. Det er en ringe god gerning, ja som oftest en slet bedragerisk gerning, for Gud har ikke påbudt den.

Men han har påbudt, at en mand skal sørge for sin kone og sine børn og for, hvad der hører ægteskabet til, og desuden tjene og hjælpe sin næste.

Nu sker det, at én valfarter til Rom, bruger halvtreds, hundrede eller flere eller færre gylden, hvilket ingen har befalet, og lader kone og børn eller i hvert fald sin næste lide nød derhjemme. Og dog mener det tåbelige menneske, at han kan besmykke en sådan ulydighed og foragt for Guds bud med sin egensindige valfart, skønt det

skyldes ren nysgerrighed eller djævelens forførelse. Det har nu paverne medvirket til med deres falske, opdigtede, naragtige jubelår (Pave Paul II bestemmer, at det ikke kun skal gælde for hvert 100 år, men for hvert 25.år (1470)), hvormed de har ophidset folk, revet dem bort fra Guds bud og trukket dem ind i deres egne bedrageriske foretagender og netop anstiftet det, de skulle have forbudt. Men det har givet penge og styrket den falske magt; derfor har det måttet fortsætte, om det så er imod Gud og til skade for sjælenes frelse.

.... deraf kommer der så mange tiggere, der ved hjælp af sådanne valfarter driver utallige skurkestreger; de lægger sig efter at tigge, uden at nøden tinger dem til det. Deraf følger også et liv i tøjlesløshed og anden jammer, som jeg ikke vil opregne her.

.... Har han lovet det under en sygdom, så skulle man forbyde sådanne løfter, så han for fremtiden lader sig nøje med det ved dåben aflagte løfte, at holde Guds bud.

I det 13. punkt i skriftet foreslår Luther at afskaffe alle tiggerklostre. Han vendte sig stærkt imod disse tiggermunke; Der var alt for mange retninger, og paven havde givet disse munke lov til at prædike og rive sjælesorg, og det gav megen strid og førte til konkurrence med de lokale præster og menigheder med mange konflikter til følge.

Men .... det afgørende for Luther her i 1520 er at få sagt, at valfarter forstået som pluspoint i Vor Herres regnskab simpelthen er imod evangeliet. Det er ikke bestemt ud fra Guds ord; det er Luthers afgørende argument. Der står ikke noget om det i skriften.

Dernæst er det interessant at lægge mærke til, at Luther argumenterer med, at manden skal blive hjemme og ikke lade sin kone være alene om bedriften og hjemmet og børnene. Hvad ligner det at bruge penge på en lang rejse til et helligsted og så lade hustru og børn gå for lud og koldt vand derhjemme. Og endelig det tredje argument – det ikke godt at rejse til Rom og for så vidt til enhver anden storby, for der er så mange fristelser, tøjlesløshed og så megen jammer, som han siger. Han er bange for, at folk skal blive ført på afveje på disse rejser.

Valfarter i sig selv er der ikke noget galt med, slår han fast. Problemet er det, som det fører med sig.

Pudsigt nok foreslår Luther så, at hvis en mand absolut vil rejse, så skal han have tilladelse af sin præst eller det lokale styre. Lidt overraskende, at Luther foreslår det, for han går jo senere stærkt ind for det almindelige præstedømme, hvor der netop ikke skal være nogen instans - præst, biskop eller pave - mellem den enkelte og Gud. Men her ser Luther det som Djævelens forførelse. Det er en nysgerrighed, der driver mennesker væk fra livet i hjemmet, med naboerne, hvor man er sat med ansvar for sine medmennesker.

I skriftet Von Den guten Werke - Om de Gode Gerninger - skælder Luther igen ud på valfarter. I det 11. punkt tager han den indvending op, som også Paulus måtte slås med: Jamen, når man ikke frelses af gerninger, så skal man bare tro og intet godt gøre. Paulus spørger i Rom 6, om vi ikke bare skal blive i synden, for at nåden kan blive større?

Det er jo den vulgære udgave af retfærdiggørelsestroen hos Paulus og hos Luther, at nu behøver man ikke længere at slide med gode gerninger, nu man skal man bare tro. Det er jo da en noget mere overkommelig sag. Det er noget usynligt, noget i det indre. Netop en vulgær måde at gøre det op. For man kan ikke finde noget sted hos Luther, hvor ikke troen kobles sammen med gerninger i forholdet til næsten. Troen har altid travlt med at øve næstekærlighed.

Eller sagt med latinske termer: Justificatio kan ikke ske uden at det også implicerer vivificatio eller sanctificatio.

Men når det er sagt, så er det jo alligevel den bevægelse, der sker med reformationen, en inderliggørelse. Luther er træt af al udvendigheden, de mange remser, al luksus og overdådighed.

"Folk siger: De skal altså bare tro, og ikke gøre noget godt. I vor tid anser man nemlig det første buds gerninger for at bestå i at synge, læse, spille på orgel, holde messer,ottesang, vesper og andre tidebønner, at skænke og udsmykke kirker, altre og klostre, at samle klokker, klenodier, klæder, smykker og skatte, at løbe til Rom og til helgenerne".

Luther vil sige, at hvis ikke det sker i tro, så æres Gud i det ydre, så er det bedrag. Vi gør det til en markedsvare, og det er Gud imod.

Det er jo tydeligt, at Martin Luther med denne inderliggørelse af troen sætter hele den udvikling i gang, som har præget den nordeuropæiske, protestantiske kristendom – at det er noget indvortes. Det sætter sig ikke igennem i det ydre. Om end det nok så meget er et kald til at have troen med – alt hvad vi gør, skal ske i tro som i det indre en tillid til Gud - så bærer det jo en stærk sækularisering i sig. Alt det med lystænding, alle de flotte gevandter, præster iklæder sig, al denne pragt og overdådighed i kirken – det vender Luther sig imod.

I skriftet *Om et kristenmenneskes frihed*, skriver Luther i afsnittet om Jesus: *Det gavner således ikke sjælen, om kroppen anlægger hellige klæder, som præsterne og de gejstlige gør, heller ikke om den opholder sig i kirkerne og på hellige steder, heller ikke, om den omgås hellige ting. Heller ikke om den i legemlig forstand beder, faster,*

valfarter, og gør alle de gode gerninger, som altid kan ske i og ved kroppen. For alt det kan onde mennesker og hyklere gøre. Men det skader heller ikke sjælen at gøre disse udvortes gerninger.

Igen denne inderliggørelse.

Det har jo ført til, at generelt er der hos os en stærk skepsis imod en fromhed, der ytrer sig i det ydre. Det er kolossalt vanskeligt at opretholde en ydre praksis af kristentroen i form af borbøn, aftensang, eller hvis man gør korsets tegn. Det er tydeligt at se, hvilket land et hold fodboldspillere kommer fra, alt efter om de bærer disse ydre udtryk med sig eller ej.

I forhold til i dag

Nu er spørgsmålet jo, hvad det betyder for os i dag – det som Luther lægger frem i sine skrifter for 500 år siden. Vi kalder os evangelisk-lutherske, i hvert fald de fleste af os, er medlemmer af den evangelisk-lutherske folkekirke, og vi har et par af lutherdommens hovedskrifter i vort bekendelsesgrundlag, Confessio Augustana og Den lille Katekismus.

Ligesom man kan læse Biblen på mange måder, alt afhængigt af bibelsyn, sådan kan man jo også læse Luther på mange måder. Man taler om en lutherfundamentalisme, hvor man bevidstløst repeterer, hvad Luther har sagt og gør det gældende ind i vor tid. Det har der vel nok været en tendens til i visse kredse i dansk teologi, en ret konservativ reception af Luther-traditionen. Jeg vil sige det sådan, at den lutherske reformation angiver en retning, således at de grundlæggende erkendelser naturligvis fortsat gælder som fundament i folkekirkens forkyndelse:

Med evangeliet åbenbares Guds nåde i Jesus Kristus. At vi retfærdiggøres uforskyldt af nåde. Vi fastholder opgøret med forestillingerne om, at vi kan gøre os fortjent til Guds kærlighed ved gerninger, ved at tage på pilgrimsvandring.

Det er jo netop der, hvor det gælder om at lade kristentroen inkarnere sig, således at det bliver til kød og blod i vor tid, bliver til praksis. For Luther var hovedordene synd – nåde. Man plejer at sige, at det afgørende spørgsmål for mennesker i slutningen af middelalderen var: Hvorledes finder jeg en nådig Gud? Og reformationens klare bidrag til kirken er at rense evangeliet for alle vore egne anstrengelser og lade dom og opstandelse og evigt liv komme an på Gud og hans nåde.

Det vender anderledes for os i vores verden i dag. Jeg har vel næsten ikke mødt et menneske, som stiller sig an med sin kristentro, tværtimod, så gemmer vi den helst væk. Jeg har vel næsten aldrig mødt et menneske, som bilder sig ind at kunne retfærdiggøre sig ved gode gerninger over for Gud.

Jeg har aldrig mødt nogen på pilgrimsvandring, som tror, at de kan gøre sig fortjent til Guds nåde ved at gå en strabadserende vandring til Santiago eller Rom.

Vore spørgsmål lyder anderledes i dag. Gudstroen er ikke længere en selvfølge for det moderne vesteuropæiske menneske. For mange er pilgrimsvandring et projekt, hvor man vil se, hvad der sker. Der er for så vidt ingen mål; det er vandringen som en proces, der er hovedsagen. Det er en åbenhed for det spirituelle. Det er et ønske at prøve sig selv af, udfordre sig selv.

Derfor er vi nødt til at sige, at de indvendinger, som Luther kommer med, i et fattigt, religiøst gennemsyret, feudalt samfund – det er ikke svar, som siger noget ind i vores virkelighed. Vi må som dengang søge at lade Guds ord til os vinde form og skikkelse, så det bliver til liv og salighed for mennesker i vor tid.

Jeg har – i det omfang jeg har haft med pilgrimsvandring at gøre - haft en overskrift som hedder: *at være inklusiv, men med klar profil*. Det er jo en udmærket overskrift til alt, hvad der sker i kirken. At være åben og fordomsfri over for hinanden, med respekt for, at vi tænker forskelligt. Vi skal have lov at være her med den tro, vi har, men som kaldet til at være præst i kirken er jeg forpligtet på kirkens tro og bekendelse, og derfor er det ikke, hvad som helst vi siger eller kan sige. Alt hvad der finder sted i kirken, må på samme måde rumme denne spænding: inklusivitet, hvor vi giver plads til hinanden med vores forskelligheder, også giver tingene en form, så vi kan rummes i det. Vi kan jo hurtigt gøre det for snævert, såfremt vi gør vores personlige fromhedsattituder til en norm, som andre skal antage. Det er jo al fromheds, for så vidt al religiøsitetens allerstærkeste risiko: at fællesskabet om Guds ord snævres ind af min private form, så det bliver eksklusivt.

Jeg tænker grundlæggende om pilgrimsvandring som det at holde gudstjeneste; dvs. høre Guds ord ind over sit liv og grunde over det.

For Luther var det vigtigt at mennesker sad i kirken og lyttede til ordet. Han gjorde op med alt hvad der kunne forlede til at tro, at vi selv kan bidrage med noget til liv og frelse.

Sådan vender det ikke for os. Den "fristelse" ligger ikke for os. Vi stiller andre spørgsmål – om mening, om Gud. Og må vel igen famle os frem til, om vi kan give troen en praksis.

Kristentroen kan ikke leve uden en praksis – der hører en rytme til, gode vaner, at mødes i menighedens fællesskab og høre evangeliets ord og modtage sakramenterne, at kunne noget "by heart", som det hedder med en fremragende vending på engelsk, at knæle, at folde sine hænder osv.

Luther var nødt til at gøre op med al denne udvendighed, vi er ved at komme i den anden vejgrøft, hvor vi slet ikke giver os selv lov til at lade troen i vort indre komme til udtryk.

Livsmål og livsvej. Med Den Danske Klosterrute som vision og erfaring.

Afslutningsforedrag ved Jens Kristian Krarup på Peregrinus 2014/Birgittaseminar i Mariager 10.8.2014

Når min kone og jeg sidder hjemme i vores køkken og spiser morgenmad nogenlunde på samme tidspunkt hver dag, passerer en ældre mand ude på fortovet. Vi kan kende ham på baseballkasketten, der lige rager op over hækken. Hver gang han går forbi, vender han sit blik ind imod os. Når vi vinker til ham, tør han vinke tilbage. Ritualer er det samme dag efter dag. Vi har aldrig talt med ham, men andre har fortalt os, hvem han er. Morgenvandringen hører til hans livsrytme. Den giver tryghed, og vi træder ligesom ind i et lille fællesskab med ham. I al beskedenhed bliver hans tidlige vandring til noget, der holder sammen på dagen, skaber struktur, som man siger, både for ham og os. En dag vil hans vandring høre op, og vi skal ikke sidde længere ved køkkenvinduet. Andre vil vandre videre.

Sådan består vores liv består af mange små eller store begivenheder, mange møder og mange spredte forløb. Når vi kikker tilbage, øjner vi vores livsvej, og måske opnår vi at se sammenhænge, som vi ikke opdagede undervejs, men det står fast, at der er en begyndelse og en ende for os i vores jordiske liv. Vi er "pilgrimme".

Ordet pilgrim kommer af det latinske peregrinus. Ofte bliver det bare oversat som "fremmed", men det er en særlig slags fremmed. Ordet peregrinus sammenkæder to ord: per, som betyder igennem, og ager, som betyder mark. En pilgrim er et menneske, som går gennem markerne, én som er på gennemrejse. Vi kan forestille os en middelalderby, der ligger som en klump i landskabet, omgivet af mure eller volde. Byens marker ligger udenfor. Når vi står oppe på byens befæstning, kan vi se, at nogen går forbi dér udenfor, gennem markerne. Det er vejfarende, der er på rejse. Kort efter at de er dukket frem, uden for byen, passerer de forbi og forsvinder i horisonten på vej mod det mål, de har sat sig.

Livet forstået symbolsk som én lang vandring fra fødsel til grav er et kendt motiv i den kristne tradition. Det gælder både middelalderens pilgrimsfærd og pilgrimsbevægelsen i vores egen tid. Livet leves under en større horisont end den, som vi kan analysere og måle op. Tid og evighed hører sammen. En kristen er et menneske på gennemrejse. Skarpere kan det ikke udtrykkes. Men for moderne mennesker kan det være svært at forstå, at livet i sig selv er grænseoverskridende, at der er noget, som ligger uden for vores eksistens her og nu, at der med et fint fremmedord er noget, som hedder transcendens, dvs. noget der overskrider den synlige verden, og at der er et liv bag ved livet, eller sagt mere traditionelt: efter livet.

Det er i sådan en sammenhæng, at ordet spiritualitet kan dukke op. På latin betyder det jo egentligt bare betyder åndelighed. I de senere årtier bruges det meget forskelligt, meget bredt og undertiden misforståeligt, men for mig har spiritualitet noget at gøre med en livsform og et livsideal, som er båret af en åndelig vision.

Det lyder altsammen meget abstrakt. Jeg vil forsøge at illustrere det ved at tage nogle eksempler frem fra Den Danske Kloster rute. Kloster ruten er en vandrerute på 2.000 km gennem hele Danmark. Ruten forbinder et halvt hundrede steder, hvor der blev bygget klostre i middelalderen. Du kan gå ad Kloster ruten som ganske almindelig turist eller for fodsportens skyld. Og det er naturligvis helt i orden, men jeg indrømmer, at for mig er ruten tænkt ind i et større perspektiv, der har med den vision af pilgrims liv at gøre, som jeg forsøgte at skildre før.

Et af de absolutte højdepunkter på Kloster ruten er byen Sorø i det centrale Sjælland. Her opbyggede cistercienserordenen i middelalderen et af Danmarks mest betydningsfulde klostre. Kloster kirken, der i dag fungerer som sognekirke, er et pragtfuldt arkitekturminde om fortidens storhed. Efter reformationen blev der oprettet forskellige former for skolevirksomhed i klosterbygningerne. De fleste kender betegnelsen Sorø Akademi. Efterhånden forsvandt de oprindelige bygninger og blev erstattet af andre fornemme bygninger. I en af dem, t.v. for den pompøse hovedbygning, boede digteren Bernhard Severin Ingemann, der var lektor ved akademiet. Vi kender ham så godt fra hans morgen- og aftensange med melodi af Weyse: I østen stiger solen op, Gud ske tak og lov osv.

En augustdag i 1850 fik Ingemann besøg af pastor Fenger, der var præst i nabosognet Lyngby – som Kloster ruten for øvrigt også går ind omkring. Han havde en datter med. De sang en gammel tysk salme for Ingemann. Fenger havde fundet den i et tysk tidsskrift. Han brød sig egentlig ikke om teksten, men var blevet slået af den smukke melodi fra Schlesien, og derfor opfordrede han Ingemann til at skrive en ny tekst. Et par dage efter fik han et brev fra Ingemann, og her stod de tre vers, som vi alle kender som ”Dejlig er jorden” (Den Danske Salmebog nr. 121). Egentlig er det en julesalme, der er inspireret af englendes sang til hyrderne julenat på Betlehemsmarken, men vi bruger den jo ved mange lejligheder, også ved begravelse. Og om noget er den blevet kendingssalmen for pilgrimsvandrere. Derfor sang vi den også her på Peregrinus 2014, da vi indledte vores stævne med at vandre i procession ind i Mariager Kloster kirke. Den anonyme salme var i mange år glemt i Tyskland, men i den tyske nationalromantik var den fundet frem og udgivet i en samling folkesange 1842. Den blev meget hurtigt voldsomt populær overalt i Tyskland. I det tidsskrift, som Fenger bragte med til Ingemann, blev det hævdet, at middelalderens korsfarere og pilgrimme sang den på deres vej til Jerusalem, og derfor annoncerede bladet den som ”En gammel korsbrodersang”. Det gjorde ikke salmen mindre populær, men det har siden vist sig, at det ikke er historisk korrekt. Teksten stammer fra 1600-tallet, og melodien i den oprindelige udgave er en dansemelodi fra 1700-tallet. Ingemann lod sig inspirere af den tyske tradition og gav sin salme overskriften ”Pilgrimssang”. Senere blev titlen ændret til ”Valfartssang”. Titlerne signalerer klart, hvad det er for en spirituel sammenhæng, Ingemann ser sin nye salme i.

Dejlig er jorden!

Prægtig er Guds Himmel!

Skøn er sjælenes pilgrimsgang!

Gennem de favre

riger på jorden

gå vi til Paradis med sang.

Den kirkelige tradition har tit skildret det jordiske liv som et liv i en jammerdal med gru og kamp i modsætning til det hinsides liv hos Gud i himlen, det evige, paradisiske liv. Krop og sjæl er modsætninger. For Ingemann er der ingen modsætning. Her hersker den store harmoni. Jorden er ikke en jammerdal. Det jordiske liv er et smukt forspil til livet i Guds prægtige himmel. Menneskene er glade pilgrimme på jorden med evighedshåbet for øje. Deres sang fortsætter jo englenes sang julenat om fred på jorden, fordi Kristus var blevet født.

Der er mange, som har syntes, at Ingemann kom for let om ved livets realiteter, sult, modgang, kamp, og vi kan i vor tid tilføje klimaforværring, terrortrussel, islamisme og meget andet. Men Ingemann kendte udmærket livets realiteter. Tilmed har han skrevet salmen på et tidspunkt, hvor der bestemt ikke herskede idyl, heller ikke i Sorø. Det var under Første Slesvigske krig i Sønderjylland. Ganske kort tid før havde den danske hær udkæmpet et af århundredets blodigste slag med tyske og slesvig-holstenske tropper ved Isted i Sønderjylland. Ingemann var dybt berørt af situationen, af alt det had, der omgav ham, af al den lidelse, som krigen medførte. Netop på den baggrund er salmen ikke sentimental idyl, men nu kommer Ingemann med et budskab, der skal modsige lidelse, kamp og død. Han udtrykker det håb og den længsel, som vi har lov til at have og ikke kan overleve uden.

At Ingemann ikke sentimentaliserede den kristnes liv som pilgrim, beviser en anden af hans salmer, der også skildrer livet som en pilgrimsrejse fra jord til himmel. Det er nr. 381 i Den Danske Salmebog: "I gennem nat og trængsel går sjælens valfartssang". Den har været elsket og udbredt i den engelsksprogede verden og findes også i en norsk og svensk bearbejdelse.

Når Ingemann mente, at han havde noget at have sin længsel og sit håb i, var det, fordi Jesus Kristus var kommet til verden i Betlehem, fordi englesangen havde lydt på Betlehemsmarken. Det er ikke ved menneskers egen indsats, at længslen og håbet kan opfyldes. Jeg kan ikke lade være at sammenligne Ingemanns "Dejlig er jorden" med Nordahl Griegs kendte norske salme "Kingsatt av fiender" (Folkehøjskolens Sangbog 18. udg. nr. 475). Den appellerer også til de store følelser, men den har ikke Gud med. Mennesker udsættes for krig og vold gennem våbenmagt. Hvad er det for et våben, ungdommen skal kæmpe med? Det er troen på "livet vårt, menneskets verd", "for edelt er mennesket, jorden er rik!". Her er intet evighedsperspektiv, men en heroisk tro på, at mennesket dybest set vil det gode og får det til at sejre. Ingemann bygger ikke sin tro på mennesket, men på ham fra Betlehem, der døde på Golgata og opstod. Også vi pilgrimme skal dø, men får lov til at følge Kristus til opstandelsens liv, jf. slutningen af

"I gennem nat og trængsel":

Fra kors, fra grav vi stige

med salig lov og pris

til den Opstandnes rige

til frelsens paradis".

Pilgrimsmotivet findes der mange eksempler på i den kristne tradition. I den moderne pilgrimsbevægelse har den gamle figur labyrinten fået ny opmærksomhed som symbol for den kristne livsvej. Som vi har hørt her på seminaret, er den gendannet i stor størrelse ved Lunds Domkirke. Man kan også møde den i Løgumkloster.

Løgumkloster ligger lige midt på Klosterruten gennem Danmark. Her byggede cisterciensermunke kloster i middelalderen. Den vidunderlige klosterkirke og en del af det øvrige klosteranlæg eksisterer endnu. På kirkegården findes et monument fra 1999. Klosterrutens folk kalder det pilgrimsfontænen. Det er i de seneste år blevet almindeligt, at pilgrimsvandregupper samles omkring det til andagt og meditation. 2. pinsedag i år afholdt egnens sognekirker en fælles pilgrimsvandring fra Vestsønderjyllands højeste punkt nogle km borte. Vi startede ved solopgang og vandrede ind til pilgrimsfontænen, hvor der blev holdt gudstjeneste.

Pilgrimsfontænen består af en meget tyk granitplade på en kort midtersokkel. I midten er der et hul med en lille vandstråle, og på oversiden er der indhugget en labyrint i relief. Den er direkte inspireret af en udsmykning inde i en berømt italiensk valfartskirke, i Lucca.

Labyrinten er en ældgammel figur. I den førkristne græsk-romerske oldtid var den beregnet til at forvirre folk. Den berømteste labyrint i oldtiden fandtes i Knossos på Kreta. Den var et helt bygningsværk. Ifølge sagnet var den ikke til at komme ud af. Gik man først ind, kom man ikke levende ud. Den kristne labyrint var ikke beregnet til at vildlede, men til at vejlede. Den har ingen blindveje, men man må gennem hele labyrinten for at komme ind til centrum. Den fandtes i mange middelalderkirker. I domkirken i Chartres i Frankrig er der markeret en labyrint i midterskibets gulv. Den er så stor, at man kan gå ad dens gange. Ved påsketid har præsterne gået i procession dér. Det var en slags liturgisk dans. Dermed symboliserede de Kristi vej gennem livet til graven og derfra ud igen, fra graven til det nye liv i opstandelsen. Kristi vej kan også blive vores vej. Hver fredag fra april til november bliver stolerækkerne over labyrinten fjernet, sådan at man kan gå pilgrimsvandring i labyrinten. Det betjener 300.000 mennesker sig af hvert år.

Vandringen gennem labyrinten bliver et symbol for menneskeheden og det enkelte menneskes livsvej. Vi bilder os ind, at vi selv frit kan vælge mellem mange livsmuligheder, mange livsveje, men sådan er virkeligheden ikke. Og dog er det sådan, at vores livs labyrint med dens mange tilsyneladende omveje uvægerligt fører os frem til målet. Lige fra vores fødsel bevæger vi os uvægerligt mod graven, men vores lykke er, at dér har Kristus også været, og er vi vokset sammen med Kristus ved en død, der ligner hans, skal vi også være det ved en opstandelse, der ligner hans, sådan som apostlen Paulus formulerer det i Det Ny testamente (Brev til Romerne kap. 6 vers 5). Ved at leve vores liv i og med Kristus føres vi til det egentligste liv af alle: livet med Gud.

Ingen af os ved, hvad der sker med os i morgen. Ofte har vi en oplevelse af, at vi har tabt vores livs mål og formål af syne, ja, at vi ligefrem er på vej væk fra et mål og en mening med livet. Da forkynder labyrinten: Du skal blive ved med at gå, for du er hele tiden på vej fremad – også når det ikke ser sådan ud. Også når livet må ende i død og grav. Du er på rette vej. Du tror, du kan bestemme din egen vej, men du skal ad alle omveje for at komme til vejs ende. Du har til syvende og sidst ikke noget valg. Du bliver nødt til at "danse med virkeligheden", som det er blevet udtrykt af kunsthistorikeren Hans Jørgen Frederiksen om vejen gennem labyrinten.

Der var forløsning i præsternes liturgiske dans i Chartres. Utallige pilgrimsvandrere på langtidsfærd kan genkende noget af den samme forløsning ved at danse med virkeligheden, når de har forladt den hjemlige tryghed og vovet sig ud i nye og fremmede landskaber. Det fortæller f.eks. mange af dem, som har gået i dagevis på caminoen fra Frankrig og gennem Nordspanien til Santiago de Compostela. I hvert fald bliver der rokket ved de hjemmevante, sikre positioner, sådan som Mikael Bertelsen demonstrerede det så fascinerende, da et TVkamerahold fulgte ham på caminoen i flere uger for få år siden.

Knap så eksotisk er det naturligvis at vandre i Danmark, men erfaringen kan blive den samme. Jeg er f.eks. overbevist om, at Klostrutens afsnit fra Viborg til Mariager - Birgittaruten - har et lignende potentiale. Det er specielt, fordi mødet med Birgitta-arven venter som mål forude og er en foruroligende udfordring til moderne materialisme og fornuftstænkning.

Jeg skal ikke gøre mig klog på Birgitta og birgittinerne, men bare antyde noget generelt ud fra mit møde med Mariager Kirke. Hvis jeg kommer som turist til Mariager Kirke, så ser jeg en hvid kæmpebygning. Den imponerer med sin størrelse, og endnu mere når jeg får at vide, at den kun er en del af den oprindelige kirke, som var meget større. Det er først, når jeg erfarer bare lidt af den troshistorie, som kirken er udslag af, at kirken rigtig begynder at åbne sig. Så er kirken ikke længere bare interessant som arkitektur. Kirken i Mariager er bygget over den model, som Birgitta anviste for klosterkirken i Vadstena. Den var ikke kun en praktisk ramme omkring fællesskabet. Den skulle illustrere hendes tanker, ja være formidlere af dem. Sådan står Mariager Kirke i dag som et vidnesbyrd om hendes trosunivers: Den er blevet til troshistorie. På den måde kan det synlige kirkehus åbne for noget, der ligger ud over eller bag ved det synlige. Det åbner for det hellige. Her har vi transcendenten igen. Og transcendent er noget, der i højeste grad kendetegner Birgittas spiritualitet. Hendes åbenbaringer er transcendent, sådan som de åbner for en verden, der sprænger alle sædvanens og snusfornuftens grænser.

Sådan som jeg har forstået Birgitta, var hun et meget praktisk og jordnært menneske og samtidig et meget åndeligt menneske. Et eksempel på det har jeg fundet i Bodil Busk Sørensens Birgittabiografi ("Birgitta af Vadstena. Pilgrim, profet og politiker", 2010). Her beskrives Birgittas detaljerede overvejelser om indgangene til klosterkirken. Der var tre af dem.

Den første var "Forladelsens Port", som menigheden skulle gå ind ad. Den, der var ulykkelig og tynget af skyld, fik forladelse for sine synder. Porten skulle vende mod øst, hvor lyset kommer fra, det lys som symboliserer Guds kærlighed og troens lys.

Den anden port var "Forsoningens og Tilgivelsens Port". Den var indgangen for munkene, når de skulle ind og bede.

Den tredje port var "Nådens og Herlighedens Port". Den var indgangen for søstrene og skulle vende mod nord. For som ondskabens kulde kom fra djævelen, skulle velsignelsens varme her strømme ned over dem, der gik gennem denne port.

Det er klart, at de, der benyttede kirken i middelalderen og kendte til portenes betydning, måtte blive slået af disse trosvidnesbyrd. Portene var markører i det trosunivers, som Birgitta med sine åbenbaringer levede i og som hendes orden og dens klostre illustrerede.

Og sådan er hele middelalderens klostervæsen og ordensliv trosmarkører. De var ikke bare kulturelt betydningsfulde fænomener. Nej, de var et radikalt og konsekvent forsøg på at gøre det hellige, det transcendent, til livsgrundlag. De kæmpede imod menneskers indbyggede trang til at jage lykken ved at udfolde sig selv og alene tilfredsstille deres materielle behov.

På min livsvej som kristen har jeg brug for sådan nogle markører. Der er steder, tidspunkter, fællesskaber og personligheder, som åbner mig for en større sammenhæng end den rutinemæssige hverdag med alle dens små bekymringer og al dens jag efter materielle goder. De er også med til at sætte mit liv ind i et historisk perspektiv. De åbner mig for det hellige. Sådan nogle markører er Klosterruten bygget op omkring. Det er dem, der gør, at en vandring på Klosterruten kan udvikle sig fra at være en almindelig, kulturbaseret turistrute til en pilgrimsrute. Jeg er fælles med nutidens pilgrimsvandrere om, at det drejer sig som pilgrimsvandrer om at finde ud af, hvem jeg selv er, hvilket livsmål og hvilken livsvej jeg vil vælge, men jeg deler ikke opfattelse med dem, som mener, at de skal hente svaret frem fra deres eget sind og indre væsen, deres personligheds dyb. Det hellige finder jeg ikke i mig selv, det kommer udefra, bliver skænket mig.

Som jeg lige har nævnt, findes der i min forståelse mange slags trosmarkører. Her i Mariager er det naturligt at tænke på Birgitta som vejviser for kristen tro og praksis, og i den forstand er hun helgen for mig. Jeg kan ære hende, men som protestantisk kristen anråber jeg hende ikke. Jeg værdsætter mange andre vejvisere, også dem fra vores dansk-lutherske tradition: Hans Tavsén, Grundtvig, Kaj Munk osv. Og tidspunkter: her tænker jeg særligt på gudstjenesten med nadveren, altergangen, som det bærende, også for det fællesskab, der samles i kirkehusene til gudstjeneste og andagt året igennem og på livets store mærkedage.

Det er kirkehusene, som tæller mest på Klosterruten. De forbinder mig med Danmarkshistorien, europæisk historie, ja kristenhedens universelle historie. De har transcendens. Danmark har en enestående skat af romanske kirker fra 1000-tallet til 1200-tallet. Selv om jeg har været præstesøn ved en af Danmarks fineste middelalderlandsbykirker, var det først som voksen, at jeg hørte om alt det, som den romanske kirketype rummede af symbolik. Det har i høj grad været med til at berige mine kirkebesøg. Højmiddelalderens kirker symboliserede Guds Rige, og forbilledet var Salomos tempel i fortidens Israel, sådan som det er beskrevet i Det Gamle Testamente. Der er ikke tid til at gå i detaljer, så blot her et eksempel. Koret med alteret ligger mod øst ligesom paradiset have i Bibelen, og når man går op til alteret, stiger man op til det himmelske Jerusalem. Apsishvelvingen oven over alteret blev opfattet som symbol på himlen, og her troned Kristus på kalkmalerier som verdensdommer og verdenshersker.

Middelalderens kirker var altså ikke tilfældigt bygget. De skulle jo huse det hellige og dermed være livsmål for mennesker på deres livsvej. Det gælder også kirkerne siden. Lars Busk Sørensen udtrykker denne transcendens så præcist i salmen "Uberørt af byens travlhed" (nr. 331 i Den Danske Salmebog): "Her har dagen evighed, her har kærlighed et sted".

Et af de mest slående eksempler på, hvordan transcendensen, det hellige, er tænkt ind i et helt moderne kirkebyggeri, er Hellig Kors Kirke i Jyllinge på Sjælland fra 2008. Den har form som en kæmpemæssig, kløvet stenblok, og er uhyre enkelt indrettet. Det, der kendetegner kirkens indre, er lysindfaldet fra flere sider. Rundt omkring i kirken ses mange kors, som dannes af lys og skygge. Arkitekten, professor Jan Søndergaard, har satset bevidst og konsekvent på, at det er lyset, som kendetegner kirkerummet som helligt, sakralt rum. Men forbindelsen tilbage i tid er tænkt med. Hellig Korsnavnet har man hentet fra Hellig Kors Kilde lige i nærheden. I gamle dage valfartede folk til den. Kirken orienterer sig i retning af Jyllinges middelalderlige kirke. Nogle mursten og kampesten, der er indlagt i gulvet ved døbefonten, er hentet fra den gamle kirke. Men ved siden af er der også nedlagt to frådsten fra en klosterruin på Eskilsø ude i Roskilde Fjord.

Jeg vil gerne runde af ved at fortælle, hvordan frådstenene blev hentet til Hellig Kors Kirke.

En strålende solskindag i november 2007 sejlede 50 beboere fra Jyllinge i fire både over til Eskilsø for at hente stenene fra ruinen. Sognepræsten kaldte begivenheden en valfart på fjorden og berettede i kirkebladet:

"...da de halvtreds mennesker stillede sig indenfor kirkeruinens mure, hvor mændene ærbødigt tog hovedbeklædningen af, og da man så sang salmen 'Se nu stiger solen af havets skød', så smeltede – med en af deltagernes ord – 900 års historie sammen til ét øjeblik oplevelse af de helt store. Kirkeruinens døde lapidarium – stensamling – blev pludselig til levende stene - det gods, som kirker skal bygges af for at projektet kan have mening".

Sådan kan historie og nutid, folk og kirke, enkeltindivid og gruppe, materie og ånd smelte sammen på livsvejen. Gid det også må ske i fremtiden!